

Legislative criminal policy governing the codes of conduct with a perspective
on the economic criminal law system

Mahmoud Hamza ¹

Received: 21 December 2023

Hadi Hamtani ²

Reception: 9 March 2024

Mehdi Soltanifar³

ABSTRACT

Jihadist culture is a set of positive characteristics and values of management and Jihadist managers arising from the behavior and relations of employees, which has played a role of a model and example for society, administrative behavior, and executive and managerial procedures in other fields and organizations; in such a way that one of the functions and expectations that have been and is considered from the existence of Jihad in the minds and thoughts of a large part of the officials and policymakers of the administrative system is the use of successful Jihad methods in realizing administrative changes. It should be said that Jihadist culture is a general concept, examples of which include religion-centeredness, guardianship, sacrifice and self-sacrifice, populism, value-orientedness, flexibility, self-confidence, dynamism, and mission-orientedness. Jihadi culture is an Islamic phenomenon that has found an opportunity to manifest itself again for more than two decades in the history of Islam and Iran, with the two factors of the emergence of the background of poverty and deprivation and the occurrence of the great Islamic revolution led by Imam Khomeini (RA), with the mission of regional development in the rural and nomadic areas, and with the emergence of the soldiers of the late Imam. It has found an opportunity to manifest itself again for more than two decades in the history of Islam and Iran. It has presented a new framework in organizational culture by emphasizing characteristics such as religious orientation, guardianship-centeredness, flexibility, dynamism, self-belief, populism, institutionalization of religious ethics and values in the workplace, innovation, superiority of religious attributes over other aspects, idealism while tending towards realism and objectivity, a precise understanding of time and place, a combination of material and spiritual elements of culture, a special look and sensitivity towards prominent and important religious concepts such as courage, martyrdom, and changeability. After examining the agreed-upon characteristics and indicators of jihadi culture, its manifestations can be enumerated in measurable and observable formats, including doing work with divine motivation and character, sincere service, courage and boldness, value-centeredness, adherence to a firm rope (a butterfly-like gathering around the axis of the institution of guardianship), self-belief, idealism, personal justice and seeking justice, sacrifice, internal jihad (greater jihad and purification), external jihad with factors (lesser jihad and resistance), dynamism, constant change and movement and fighting against stagnation and lethargy, continuity and ceaseless effort, people-orientedness, prioritizing the will of the people over oneself, internal effervescence, unity in thought and action (such as the established foundation), and interacting knowledge and value in serving each other.

¹ PhD student in public administration, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran

² Associate Professor, Department of Management, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran (Supervisor)

³ Associate Professor, Department of Basic Sciences, Semnan Branch, Islamic Azad University, Semnan, Iran (advisor)

طراحی و تبیین مدل عوامل موثر بر توسعه نهادهای انقلابی مبتنی بر فرهنگ

جهادی با نگاهی به ایران

محمود حمزه^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۳۰

هادی همتیان^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۰

مهدی سلطانی فر^۳

چکیده

فرهنگ جهادی نمایانگر مجموعه‌ای از ارزش‌ها و ویژگی‌های مثبت در مدیریت و رفتار مدیران جهادی است که به الگویی مثال‌زدنی برای جامعه و ساختارهای اداری تبدیل شده است. این فرهنگ به عنوان ابزاری مؤثر برای پیشبرد تحولات اداری، در ذهن بسیاری از مسئولین و سیاست‌گذاران نظام اداری جایگاه ویژه‌ای یافته است. فرهنگ جهادی مفهومی جامع است که از ویژگی‌هایی همچون دین‌محوری، ولایت‌مداری، ایثار، مردم‌گرایی، ارزش‌مداری، انعطاف‌پذیری، خودباوری، پویایی و مأموریت‌پذیری تشکیل شده است. این پدیده که ریشه در تعالیم اسلامی دارد، در بستر انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره) و با هدف توسعه مناطق روستایی و عشایری، بار دیگر در تاریخ ایران و اسلام ظهور کرده است. فرهنگ جهادی با تأکید بر ارزش‌هایی همچون دین‌مداری، انعطاف‌پذیری، پویایی، نوآوری، اخلاق‌مداری، و تلفیق عناصر مادی و معنوی، رویکردی نوین در فرهنگ سازمانی ارائه کرده است. ویژگی‌های برجسته این فرهنگ شامل انجام کار با انگیزه الهی، خدمت‌رسانی خالصانه، شجاعت، ایثار، عدالت‌خواهی، جهاد درونی (تزکیه نفس)، جهاد برونی (مقاومت)، پویایی، مبارزه با رخوت و سکون، استمرار در تلاش، مردم‌داری و تعامل میان دانش و ارزش برای خدمت است. این شاخصه‌ها، چارچوبی عملی و قابل مشاهده از فرهنگ جهادی ارائه می‌دهند که در تقویت همبستگی اجتماعی و ارتقای بهره‌وری سازمانی تأثیرگذار است.

کلید واژه‌ها: آرمان‌گرایی، تحول، تحرک، تاریخ انقلاب معاصر، فرهنگ جهادی

^۱ دانشجوی دکتری مدیریت دولتی، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران

^۲ دانشیار گروه مدیریت، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران (استاد راهنما)

^۳ دانشیار گروه علوم پایه، واحد سمنان، دانشگاه آزاد اسلامی، سمنان، ایران (استاد مشاور)

فرهنگ جهادی را می‌توان مجموعه‌ای از ویژگی‌ها و ارزش‌های مثبت دانست که از رفتار و تعاملات کارکنان و مدیران جهادی سرچشمه گرفته و به الگویی برجسته برای جامعه، نظام اداری و شیوه‌های مدیریتی در سایر ارگان‌ها تبدیل شده است. یکی از مهم‌ترین انتظارات و نقش‌هایی که جهاد در ذهن مسئولان و سیاست‌گذاران نظام اداری ایفا می‌کند، بهره‌گیری از روش‌های کارآمد جهادی برای ایجاد تغییرات و تحولات اداری است. این فرهنگ به عنوان یک مفهوم جامع، شامل ویژگی‌هایی همچون دین‌محوری، ولایت‌مداری، ایثار، مردم‌گرایی، ارزش‌مداری، انعطاف‌پذیری، خودباوری، پویایی و مأموریت‌پذیری است. فرهنگ جهادی، ریشه در تعالیم اسلامی دارد و تحت تأثیر دو عامل اصلی، یعنی وجود فقر و محرومیت و وقوع انقلاب اسلامی به رهبری امام خمینی (ره)، به‌ویژه در راستای توسعه مناطق روستایی و عشایری، بار دیگر در تاریخ ایران و اسلام ظهور پیدا کرده است. این فرهنگ با تأکید بر مؤلفه‌هایی نظیر دین‌مداری، ولایت‌محوری، انعطاف‌پذیری، پویایی، خودباوری، نوآوری و نهادینه کردن ارزش‌های اخلاقی در محیط کار، ترکیبی از عناصر مادی و معنوی را در قالب چارچوبی نوین به فرهنگ سازمانی ارائه کرده است. همچنین مفاهیمی همچون آرمان‌گرایی همراه با واقع‌گرایی، درک شرایط زمان و مکان، و توجه به مفاهیم دینی برجسته‌ای مانند شهادت، شهادت و تحول‌پذیری، در این فرهنگ جایگاه ویژه‌ای دارند. شاخص‌های فرهنگ جهادی را می‌توان در مظاهری چون کار با انگیزه الهی، خدمت‌رسانی صادقانه، شجاعت و جسارت، پایبندی به ارزش‌ها، تقویت خودباوری، عدالت‌خواهی، ایثار، جهاد درونی (تزکیه نفس)، جهاد بیرونی (مقاومت در برابر موانع)، پویایی مداوم، مقابله با سکون، تلاش بی‌وقفه، مردم‌داری، ترجیح منافع عمومی بر شخصی، اتحاد در تفکر و عمل، و هماهنگی میان دانش و ارزش در راستای خدمت‌رسانی مشاهده کرد. این مؤلفه‌ها، تصویر کاملی از فرهنگ جهادی را به‌عنوان الگویی قابل اجرا و ارزیابی ارائه می‌دهند.

ظهور اسلام به شکل‌گیری الگوهای اجتماعی منحصربه‌فردی انجامید که هرچند ریشه‌هایی از آن‌ها در میان ملل و ادیان گذشته قابل مشاهده است، اما در پرتو معارف و فرهنگ اسلامی، این الگوها شکلی ویژه یافته و تأثیر عمیقی بر مناسبات اجتماعی و تحقق اهداف کلان جامعه اسلامی داشته‌اند. یکی از برجسته‌ترین این الگوها «فرهنگ جهادی» یا همان «جهاد» است.

از آنجا که اسلام از آغاز با بسیاری از نظام‌های فکری و اجتماعی زمانه به تقابل پرداخت و برتری خود را اثبات کرد، طبیعی بود که مورد مخالفت دنیاپرستان قرار گیرد. از این رو، اسلام برای حفظ و بقای خود در عرصه‌های مختلف

اجتماعی و سیاسی همواره ناچار به مبارزه با رقبا و دشمنان بوده است. این رویارویی نیازمند الگویی جامع و کارآمد است که از آن با عنوان «فرهنگ جهادی» یاد می‌شود. فرهنگ جهادی به معنای نهادینه شدن روحیه‌ای است که در آن ایثار، تلاش مستمر، مقاومت و مبارزه با دشمن به بخشی از فرهنگ عمومی جامعه تبدیل می‌شود. این فرهنگ، نیروی محرکه‌ای برای پیشبرد جامعه اسلامی و تداوم حیات اسلام در برابر هجمه‌های دشمنان به شمار می‌رود. با توجه به گستردگی دشمنان اسلام و انقلاب، بهره‌گیری از این فرهنگ برای حفظ جامعه‌ای اسلامی با ویژگی‌های انقلابی ضروری است. شناخت صحیح فرهنگ جهادی مستلزم آگاهی از شاخص‌ها و ویژگی‌های آن است. در صورتی که این شاخص‌ها به درستی شناسایی و تبیین شوند، می‌توان زمینه گسترش این فرهنگ ارزشمند و مقاوم را در جامعه فراهم کرد. فرهنگ جهادی در حقیقت عنصری چندبعدی است که مؤلفه‌های اساسی فرهنگ اسلامی نظیر اخلاص و بصیرت را در خود جای داده و به‌طور هماهنگ به مدیریت و تقویت این عناصر می‌پردازد. با درک صحیح این الگو، می‌توان آن را به‌عنوان ابزاری مؤثر برای تقویت هویت اسلامی و مقابله با چالش‌های پیش‌روی جامعه اسلامی به کار گرفت.

برنامه ریزی و حرکت در جهت تحول خواهی

برنامه‌ریزی فرایندی هوشمندانه و هدفمند است که طی آن مدیریت یک سیستم، اهداف مورد نظر را برای دوره زمانی مشخص تعیین کرده و راهبردها و چارچوب‌های لازم برای دستیابی به این اهداف را با توجه به محدودیت‌های موجود و پیش‌بینی شده تدوین می‌کند. این فرایند شامل شناسایی منابع، تعیین اولویت‌ها و بهینه‌سازی استفاده از امکانات در راستای نیل به اهداف تعیین شده است.

ویژگی‌های برنامه‌ریزی عبارت‌اند از

۱. فرایند مستمر برنامه‌ریزی جریانی پویا و مداوم است، نه عملی محدود به یک مقطع زمانی خاص.
۲. آگاهانه و هدفمند بودن برنامه‌ریزی فعلیتی است که با آگاهی کامل و قصد مشخص انجام می‌شود.
۳. سازمان‌دهی فعالیت‌ها: این فرایند شامل تنظیم و هماهنگی مجموعه‌ای از اقدامات و فعالیت‌هاست.
۴. بهینه‌سازی هدف‌ها: برنامه‌ریزی، تلاش برای بهینه‌سازی تابع هدف مدیران در چارچوب محدودیت‌های منابع، فناوری، قوانین و مقررات موجود است (لی، ۲۰۲۳).

برنامه‌ریزی را می‌توان از زوایای مختلف تعریف و دسته‌بندی کرد. این مفهوم در اصل به‌عنوان روشی برای اندیشیدن درباره مسائل اقتصادی و اجتماعی به کار می‌رود. برنامه‌ریزی غالباً آینده‌نگر بوده و به ارتباط میان اهداف و تصمیمات جمعی توجه دارد. هدف اصلی آن، یافتن خط‌مشی‌ها و طرح‌های جامع برای حل مسائل و دستیابی به توسعه‌ای پایدار است. (جاکوب، ۲۰۲۳). در چارچوب کلی فوق‌انواع متنوعی از برنامه‌ریزی وجود دارد که در زیر به آنها اشاره می‌شود:

برنامه‌ریزی از نظر سطح جغرافیائی:

- ملی
- منطقه‌ای
- ناحیه‌ای
- محلی

برنامه‌ریزی از نظر مقیاس:

- خرد
- کلان

برنامه‌ریزی از نظر فراگیری و پوشش:

- بخشی
- اختصاصی (موردی)
- جامع

برنامه‌ریزی از نظر رویکرد های تمرکز و مشارکت:

- از بالا به پایین (متمرکز)
- از پایین به بالا (غیر متمرکز)
- دو سویه

برنامه‌ریزی از نظر مداخله دولت:

- اخباری
- ارشادی
- دستوری

برنامه‌ریزی به اعتبار ابعاد سرزمین:

- فضائی
- کالبدی
- آمایش

برنامه‌ریزی به اعتبار رهیافت:

- بخشی
- جامع توسعه

- یکپارچه
- ساختاری
- استراتژیک (راهبردی)

برنامه‌ریزی یک فرایند پیچیده و چندبُعدی است که انتخاب نوع مناسب آن به محیط، موضوع و اهداف مورد نظر بستگی دارد. این انتخاب باید به طور شفاف بیان کند که چرا و چگونه از نوع خاصی از برنامه‌ریزی استفاده شده است. هر برنامه‌ریزی، حتی آن‌هایی که به ظاهر علمی و فنی به نظر می‌رسند، در طی مسیر خود شامل تصمیم‌گیری‌هایی است که اغلب دارای بار ارزشی هستند (ساند، ۲۰۲۴). در این راستا، **اهداف برنامه‌ریزی** باید بر مبنای یک نظام ارزشی معین تعریف شوند. اینکه این اهداف از کجا نشأت می‌گیرند و چگونه در سلسله‌ای از اهداف گسترده‌تر معنا پیدا می‌کنند، موضوعی است که در حیطه فلسفه جای دارد. فلسفه هر مکتب، چارچوب ارزشی و ماهیت اهداف آن را تعیین می‌کند و این تفاوت‌ها می‌توانند تأثیر قابل توجهی بر نوع برنامه‌ریزی در جوامع مختلف داشته باشند. به عنوان نمونه، برنامه‌ریزی در نظام‌های اسلامی با نظام‌های سرمایه‌داری یا سوسیالیستی تفاوت‌های بنیادی دارد و نیازمند تعریف خاص خود است (مباریک، ۲۰۲۴).

برنامه‌ریزی در ایران پس از انقلاب اسلامی با تغییر آرمان‌ها و اولویت‌ها همراه شد. انقلاب اسلامی که از نارضایتی نسبت به توسعه ناعادلانه و تمرکزگرایی پیشین ناشی شده بود، اقداماتی نظیر تأسیس نهادهای انقلابی مانند جهاد سازندگی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی را برای کاهش محرومیت و دستیابی به عدالت اجتماعی در دستور کار قرار داد. شعار «کشاورزی محور اصلی توسعه»، تأکید بر خودکفایی غذایی و حفظ استقلال اقتصادی کشور را در اولویت قرار داد. همچنین، تلاش برای بازنگری در ساختارهای اداری سنتی و ایجاد تعادل‌های منطقه‌ای از اهداف کلیدی انقلاب بود (محمدی، ۱۳۹۹).

از سوی دیگر، نگاه بخشی در برنامه‌ریزی، که اغلب تولیدمحور و تمرکزگراست، می‌تواند به افزایش نابرابری‌های منطقه‌ای منجر شود. تأکید صرف بر مزیت‌های نسبی تولید، بدون توجه به نیازها و شرایط مناطق محروم، شکاف‌های اجتماعی و اقتصادی را عمیق‌تر می‌کند. این امر نشان می‌دهد که دستیابی به عدالت اجتماعی مستلزم اتخاذ رویکردهای جامع‌تر و منطقه‌ای است که عوامل انسانی و توزیع عادلانه منابع را در نظر بگیرند.

تجربه نظریات توسعه در نیم قرن گذشته نشان داده است که اهمیت عامل انسانی در فرایند توسعه بیش از سایر عوامل است. نظریه‌های جدید توسعه، که بر مفهوم «توسعه انسانی» تأکید دارند، بهبود کیفیت زندگی انسان و توانمندسازی او را به عنوان موتور اصلی توسعه تلقی می‌کنند. این دیدگاه

نشان‌دهنده گذار از رویکردهای مادی‌محور به راهبردهایی است که تعالی انسان را در مرکز برنامه‌ریزی توسعه قرار می‌دهند.

در نهایت شاخصه های "برنامه ریزی را در فرهنگ جهادی"، براساس هریک از رویکرد های: بینش، روش و کنش این گونه می نوان بیان نمود:

۱- مرحله بینش

- ارزش مداری

- عدالت اجتماعی

- برقراری قسط اسلامی

- محرومیت زدائی

- مردم گرایی

۲- مرحله روش

- تفکر جامع نگر (همه جانبه و چند بخشی)

- فرابخشی و منطقه ای بودن (نگرش محلی، در قالب راهبردهای ملی)

- دوسویه بودن (نیازها از پائین، اهداف از بالا)

- ارشادی (هدایت گر و غیر دستوری)

- فضائی (چند بعدی بودن و آمایشی)

- استراتژیک (براساس مدیریت راهبردی)

۳- مرحله کنش

- گریز از پارادایم برتالانفی (اعتقاد به کثر پذیری روش های توسعه)

- فرآیندی بودن (طبق یک روش مرحله بندی و رعایت توالی)

- اجرائی بودن (رویکرد عملیاتی و رعایت ملاحظات اجرائی برنامه)

- بازخوردی بودن (دارای نظام ارزیابی و چرخه بازخوردی) (حیدری، ۱۴۰۰).

مؤلفه‌های مقاومت ساز فرهنگ جهادی

دانشمندان مسلمان از دیرباز مباحث اسلامی را به سه بخش اصلی عقلیات، نفسیات و بدنیات تقسیم کرده‌اند. بر اساس این تقسیم‌بندی، عقلیات به مباحث اعتقادی و مسائل مرتبط با عقل و فکر اشاره دارند؛ نفسیات شامل اخلاقیات، صفات نفسانی و عادات درونی است؛ و بدنیات به احکام و مسائل مربوط به رفتارها و اعمال جسمانی معطوف می‌شود (مطهری، ۱۳۷۶، ج ۲۲، ص: ۶۰۶؛ ج ۲۳، ص: ۳۴). در رویکردهای امروزی، این سه مؤلفه با عناوین متفاوتی معرفی می‌شوند: جنبه‌های اعتقادی به عنوان بینشی یا معرفتی، مؤلفه‌های اخلاقی به عنوان گرایش، و جنبه‌های عملی مرتبط با اعضا و جوارح با عنوان کنشی یا رفتاری شناخته می‌شوند.

این تقسیم‌بندی سه‌گانه، کاربردهای گسترده‌ای نیز در حوزه روان‌شناسی اجتماعی دارد. در این حوزه، تفاوت‌های فردی بر اساس سه جنبه اصلی تعریف می‌شوند:

۱. شناخت: به باورها، اعتقادات و چگونگی یادگیری و مفهوم‌سازی ایدئولوژی‌ها مرتبط است.

۲. عاطفه: بر احساسات، نگرش‌ها و ارتباط آنها با حالت‌های درونی فرد تمرکز دارد.

۳. رفتار: به اعمال و شیوه عملکرد فرد در مواجهه با موقعیت‌های مختلف اشاره دارد.

این هم‌پوشانی میان مباحث اسلامی و روان‌شناسی اجتماعی نشان می‌دهد که اصول فکری و رفتاری در هر دو نظام، بر محور شناخت، احساس و عمل استوار است و می‌توان از این چارچوب برای تحلیل رفتارها و گرایش‌های انسانی بهره برد. (مظاهری، ۱۳۹۸، ص ۷۱)

با مراجعه به قرآن کریم می‌توان مهمترین مؤلفه‌ها و ویژگی‌های نقش آفرین فرهنگ جهادی برای تقویت مقاومت اسلامی، در حیطه‌های سه‌گانه را به شرح زیر شمارش کرد:

مؤلفه‌های بینشی یا معرفتی در مقاوت اسلامی

خدایم‌حوری

مهم‌ترین رکن فرهنگ جهادی و اساس آن، خدایم‌حوری و بینش توحیدی است که نقشی اساسی در تقویت مقاومت اسلامی ایفا می‌کند. توحید به‌عنوان اصل بنیادین علوم و محور معارف دینی، مبنای ایمان مسلمانان و معیار تمایز میان دوست و دشمن تلقی می‌شود. بدون توحید، هیچ عبادتی ارزش واقعی ندارد و نتیجه‌ای جز گمراهی به همراه نخواهد داشت. فرد موحد با این نگاه که همواره در محضر خداوند است، در مواجهه با سختی‌ها، مقاومت می‌کند و همانند امام حسین (ع) در دشوارترین شرایط ایستادگی می‌ورزد و شعارش این است:

«هُوَ عَلَىٰ مَا نَزَلَ بِى أَنَّهُ بَعِيْنِ اللّٰهِ» * (سیدبن طاووس، ۱۳۴۸، ص ۱۱۷).

اخلاص به‌عنوان نمود عینی خدایم‌حوری، به معنای خالص کردن نیت از هرگونه غیر خداوند است (ابن منظور، ۱۴۰۸ق، ج ۳، ص ۱۷۳-۱۷۴؛ طریحی، ۱۴۰۸ق، ج ۴، ص ۱۶۸). در فرهنگ اسلامی، اخلاص به معنای انجام عمل فقط برای خداوند تعریف شده است (رفیق‌العجم، ۱۹۹۹م، ص ۲۶؛ دهخدا، ۱۳۷۳، ج ۱، ص ۱۲۹۴). انسان موحدی که نگاه توحیدی وجود او را احاطه کرده، همه زندگی و مرگ خود را متعلق به خدا می‌داند: «قُلْ إِنِّ صَلَاتِى وَنُسُكِى وَمَحْيَاىَ وَمَمَاتِى لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ» * (انعام، ۱۶۲).

از دیدگاه قرآن کریم، استقامت و اخلاص رابطه نزدیکی دارند؛ تنها اعمالی که با نیت خدایی و همراه با استقامت انجام می‌شوند، پاداشی ماندگار خواهند داشت: «مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ بَاقٍ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُوا أَجْرَهُمْ بِأَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ»* (نحل، ۹۶). همچنین، اخلاص اساس جهاد است؛ قرآن کریم مؤمنان را کسانی می‌داند که تنها برای خدا و با نیت خالصانه جهاد می‌کنند، درحالی که کافران برای طاغوت می‌جنگند (نساء، ۷۶).

رهبر معظم انقلاب نیز بر پیوند میان مقاومت و اخلاص تأکید دارند. ایشان می‌فرمایند: «اخلاص و تداوم کار، تداوم عنصر جدیدی است که باید در همان خط و جهت درست پیگیری شود: فادع و استقم كما امرت»* (شوری، ۱۵). به عقیده ایشان، امام خمینی (ره) با ایمان و اخلاص خود پایه‌های حکومت اسلامی را بنا نهاد و با جهاد و عمل صالح، نصرت الهی را دریافت کرد. این دیدگاه بر آیه‌ای از قرآن استوار است: «وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا»* (عنکبوت، ۶۹).

برای نهادینه‌سازی فرهنگ جهادی، ضروری است که اخلاص به یک ارزش عمومی در جامعه تبدیل شود. فرد مخلص خستگی‌ناپذیر است، زیرا برای خدا کار می‌کند و از خواسته‌های شخصی خود عبور می‌کند (بیانات مقام معظم رهبری، ۱۳۸۹/۸/۲).

خدا محور فقط به توحید محدود نمی‌شود، بلکه دیگر اصول اسلامی نیز در طول این اصل کلیدی نقشی اساسی دارند. از جمله، ایمان به معاد که دومین اصل اساسی جهان‌بینی الهی است و پیامبران الهی همواره بر آن تأکید داشته‌اند (رک: نوح، آیات ۱۸-۱۷؛ عنکبوت، ۱۷؛ غافر، ۲۷؛ مریم، ۳۳). باور به آخرت، پیوندی ناگسستنی با فرهنگ جهادی و مقاومت اسلامی دارد. مؤمنان به آخرت، فرمان الهی را با اطمینان و بدون هیچ تردیدی اجرا می‌کنند، حتی اگر این اطاعت به ایثار جانشان منجر شود، درحالی که افراد بی‌ایمان با بهانه‌جویی از مسئولیت‌های الهی خود شانه خالی می‌کنند. (رک: توبه، ۴۴-۴۵)

ولایت مداری

ولایت‌مداری یکی از بنیادی‌ترین مؤلفه‌های فرهنگ جهادی است که نقش برجسته‌ای در تقویت مقاومت اسلامی دارد. این مؤلفه از نبوت آغاز شده، در ادامه به امامت رسیده و در زمان غیبت به ولایت فقیه ختم می‌شود. پیامبران به‌عنوان واسطه وحی، افراد معمولی جامعه بشری هستند که وحی الهی به آنان نازل می‌شود (کهف: ۱۱۰؛ فصلت: ۶).

امامت، ادامه نبوت است و به معنای پیشوایی و رهبری دینی و دنیوی تعریف می‌شود. امامت شامل شئون مختلفی همچون رهبری سیاسی، زعامت اجتماعی،

مرجعیت دینی، تبیین وحی و ولایت معنوی است که امام را به عنوان حجت خدا و ولی الله معرفی می‌کند. بر این اساس، شیعه امامت را یکی از اصول مذهب و انتصابی الهی می‌داند (طباطبایی، ۱۳۴۸؛ مطهری، ۱۳۷۷؛ نراقی، ۱۴۰۳ق).

در عصر غیبت، ولایت امام معصوم به ولی فقیه منتقل می‌شود. قرآن در آیات متعدد، ویژگی‌های زمامدار اسلامی را شامل عدالت (هود: ۱۱۳)، علم (بقره: ۲۴۷)، امانت‌داری (شعراء: ۱۴۳)، توانایی و تدبیر (بقره: ۲۴۷)، و یقین و پایداری (سجده: ۲۴) بیان کرده است. در زمان حضور، این ویژگی‌ها به صورت کامل در پیامبر و امامان معصوم متجلی بود و در عصر غیبت، نزدیک‌ترین افراد به معصومین باید رهبری جامعه را عهده‌دار شوند.

یکی از ویژگی‌های مهم اسلام ناب، حاکمیتی است که رهبر آن به لحاظ علمی، تقوا، ورع و عدالت در بالاترین سطح قرار داشته باشد. چنین رهبری، خود الگویی برای فرهنگ جهادی است و تقویت جایگاه او بر همه لازم است (نساء: ۵۹؛ کلینی، ۱۳۷۵).

رهبری و استقامت آن، پایه‌ای اساسی برای فرهنگ جهادی است. قرآن کریم به صراحت دستور می‌دهد که رهبر جامعه اسلامی باید در مسیر الهی ثابت قدم باشد: «فَلِذَلِكَ فَادُعْ وَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ» (شوری: ۱۵). این آیه بر لزوم استقامت و مقاومت رهبر تأکید دارد.

امام خامنه‌ای نیز به نقش گره‌گشای رهبری اشاره کرده و آن را نقطه اتکای جامعه در بحران‌ها و مسائل حساس دانسته‌اند. ایشان بیان می‌کنند که رهبری اسلامی وظیفه دارد تا در مواقع تهدیدهای داخلی و بین‌المللی، به مردم امید بدهد، اختلافات را کاهش دهد، و حضور مردم در عرصه‌های مختلف، از جمله انتخابات، را تضمین کند.

با این رویکرد، رهبری در جامعه اسلامی نه تنها الگویی برای تقویت فرهنگ جهادی است، بلکه عاملی کلیدی در مقابله با تهدیدها و ترویج ارزش‌های مقاومت اسلامی محسوب می‌شود. (۰۵/۰۹/۱۳۷۶)

خودباوری

اعتماد به نفس به معنای باور فرد به توانایی‌های خود است، به گونه‌ای که هیچ تلاشی را بی‌فایده ندانسته و در مواجهه با مشکلات و سختی‌ها دچار ناامیدی نشود (لواسانی و آذربایجانی، ۱۳۹۱، ص ۱۲۱). برخی از اندیشمندان غربی، مانند باری آل. ریس و رندا برانت، اعتماد به نفس را به عنوان احساس و

لندیشه‌ای که فرد درباره خود دارد و نتیجه‌ای از اطمینان به خود و احترام به خویشتن می‌دانند (اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۲۶-۲۸).

در بُعد روانی، اعتماد به نفس به معنای این است که فرد در مسیر دستیابی به اهداف خود، از موانع و شکست‌های احتمالی نترسد و تسلیم نشود. به عبارتی، زمانی که فرد باور دارد که می‌تواند موفق شود، در نهایت به هدف خود دست خواهد یافت. بنابراین، دوری از شک و تردید به خود و مقاومت در برابر مشکلات، انسان را به موفقیت می‌رساند (اسلامی، ۱۳۸۱، ص ۲۶-۲۸).

اگر مقصود از اعتماد به نفس، تکیه صرف بر خود و بی‌توجهی به توکل به خداوند باشد، این نوع اعتماد به نفس مذموم است. چنین نگاهی به اعتماد به نفس، همان‌طور که برخی از دانشمندان بیان کرده‌اند، ناپسند است (طباطبایی، ۱۳۹۳ق، ج ۴، ص ۳۷۴). از منظر قرآن کریم، مسلمانان نباید به ستمگران اعتماد کنند: «وَلَا تَرْكَبُوا إِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَيَمَسَّكُمُ النَّارُ...» (هود: ۱۱۳). تکیه به ستمگران، چه در بعد فرهنگی، سیاسی یا اقتصادی، به اسارت و نابودی استقلال منتهی می‌شود (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۷۵، ج ۹، ص ۲۲۰-۲۲۱).

اسلام مسلمانان را به خودباوری و اعتماد به نفس دعوت کرده و آنها را به استقامت توصیه می‌کند. قرآن در این زمینه اصحاب پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) را به زراعتی تشبیه می‌کند که جوانه‌های آن به تدریج نیرومند شده و بر پای خود می‌ایستد و باعث شگفتی کشاورزان می‌شود (طبرسی، ۱۴۱۵ق، ج ۹، ص ۱۹۲). سیره پیامبر اکرم نیز نشان می‌دهد که ایشان یاران خود را به اعتماد به نفس تشویق می‌کردند (کلینی، ۱۳۷۵، ج ۲، ص ۱۳۹).

امام خمینی نیز به دو نوع اعتماد به نفس اشاره کرده است. از نظر ایشان، اعتماد به نفس منفی، که باید از آن اجتناب کرد، زمانی است که فرد به جای توکل به خدا، تنها به خود تکیه کند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ص ۴۷). اما اعتماد به نفس مثبت، همراه با توکل به خدا، وظیفه مؤمنان است (امام خمینی، ۱۳۹۴، ص ۱۳۷). امام خمینی همچنین بیان می‌کند که دشمنان در تلاش بودند تا اعتماد به نفس را در جامعه از بین ببرند تا بر فرهنگ ما تسلط یابند (امام خمینی، ۱۳۷۸، ج ۷، ص ۵۷).

مقام معظم رهبری نیز بر اهمیت اعتماد به نفس و روحیه جهادی تأکید کرده و می‌فرماید: «در هر بخشی که با روحیه جهادی وارد شدیم، پیشرفت کرده‌ایم. روحیه جهادی یعنی اعتقاد به این‌که "ما می‌توانیم" و کار بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیر همراه با اعتماد به جوانان» (مقام معظم رهبری). (بیانات در دیدار کشاورزان ۱۳۸۴/۱۰/۱۴).

فرهنگ جهادی و عرصه‌های سه‌گانه اقتصادی، فرهنگی و سیاسی

در دوران کنونی، نظام متکبر و زورگویی استکبار جهانی به سرکردگی آمریکا و تأییدات قوی و عملی اروپا و سایر اذنباشان در منطقه و جهان به سیاست تحریم - که یک ابزار تنبیهی در سیاست خارجی محسوب می‌گردد - بر علیه جمهوری اسلامی ایران و سایر کشورهای استقلال طلب و آزادی خواه روی آورده اند. هدف از تحریم ها به زعم خودشان فشار حداکثری بر کشور با هدف تغییر رفتار است. ایالات متحده آمریکا همواره و بیشتر از قدرتهای دیگر از حربه تحریم اقتصادی به عنوان یکی از ابزارهای فشار و اجبار در پیشبرد اهداف سیاست خارجی کشورش در سطح بین المللی استفاده کرده است. و باید دانست که اکثر این تحریمها علیه جمهوری اسلامی ایران تا سال ۲۰۰۶ م، و نیز به صورت خاص در پنج سال اخیر و - حتی پس از پذیرش موافقتنامه بین المللی برجام - به طور یکجانبه از طرف آمریکا صورت گرفته است. اگر چه که این سیاستهای خصمانه علیه کشورمان، به خاطر پابندی مردم و مسئولین به اصول و ارزشهای انقلاب اسلامی از جانب آمریکا بی پایان خواهد بود داشت، اما آنچه مهم است این است که باید در چنین زمان حساسی با همه توان و ظرفیت ملت و کشورمان، مقابل این سیاستهای خصمانه ایستادگی و مقاومت کنیم. (حسین پور، ۱۳۹۵: ص ۸). و ایده (نظریه) ابلاغی «اقتصاد مقاومتی و درون زا» توسط رهبر انقلاب اسلامی در پاسخ به چنین حربه های اقتصادی در واقع الگویی کامل است از مدیریت جهادی موفق. (هزاوئی، ۱۳۹۳: ۱).

و در چنین شرایط و دورانی اگر مدیران با فرهنگ مدیریت جهادی نهادینه شده به شناسایی نقاط آسیب پذیر در اقتصاد ایران بپردازند و تلاش خود را - با تأکید بر ظرفیتهای درونی همراه با جذب بازارهای خارجی و خصوصاً بازار بزرگ مصرف کننده کشورهای همسایه، جهت کالای ایرانی - برای رفع آنها انجام دهند، در مدت زمان کوتاهی، به اقتصادی پویا، مولد، و قوی دست خواهیم یافت که در این صورت تحریم نه تنها تهدید نخواهد بود بلکه با چنین سبک مدیریتی تبدیل به یک فرصت طلایی جهت شکوفایی اقتصادی هر چه بیشتر خواهد شد. (میرلداری ۱۳۹۴: ۱۲) که البته با اصلاح الگوی مصرف می توان به قله های رشد و شکوفایی اقتصادی رسید. همین صرفه جویی و دوری از اسراف و تبذیر، اگر چه که ریشه در معتقدات و باورهای اسلامی - ایرانی مردم این سرزمین دارد اما میتواند با کار کارشناسی جامعه شناختی اقتصادی، خود راهکاری عملیاتی و استراتژیک برای جذب و ترمیم دولت، بنگاه های اقتصادی و خانوارها باشد. (کشاورزبان پیوستی، ۱۳۸۸: ۴).

راهکار فعال و پویا کردن اقتصاد کشور، چه در دوران تحریم و چه در شرایط غیرتحریمی، می تواند در سیاست های اقتصاد مقاومتی که مقام معظم رهبری در

بهمن ۱۳۹۲ ابلاغ کردند، جستجو شود. این سیاست‌ها هدف اصلی خود را تأمین رشد پایدار، بهبود شاخص‌های مقاومت اقتصادی و دستیابی به اهداف سند چشم‌انداز بیست‌ساله قرار داده‌اند. سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی با رویکردی جهادی، انعطاف‌پذیر، فرصت‌ساز، مولد، درونزا، پیشرو و گرابرون طراحی شده‌اند. برخی از محورهای این سیاست‌ها عبارتند از:

- فعال‌سازی منابع مالی، سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به منظور توسعه کارآفرینی و افزایش مشارکت مردم در اقتصاد.
- پیشتازی در اقتصاد دانش‌بنیان.
- پیاده‌سازی نقشه جامع علمی کشور و ساماندهی نظام ملی نوآوری.
- تمرکز بر رشد بهره‌وری به همراه تقویت عوامل تولید.
- توانمندسازی نیروی کار و تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد.
- سهم‌بری عادلانه عوامل در زنجیره تولید تا مصرف و توجه به نقش آن‌ها در ایجاد ارزش.

- مدیریت مصرف همراه با اجرای سیاست‌های اصلاح الگوی مصرف.
- ترویج مصرف کالاهای داخلی با برنامه‌ریزی جهت ارتقای کیفیت و رقابت‌پذیری تولید و اصلاح و تقویت نظام مالی کشور به‌طور کلی برای پاسخگویی به نیازهای اقتصاد ملی و ترویج محصولات داخلی. (محمودزاده، ۱۳۹۳)

فرهنگ جهادی و فرهنگ

طبق تعریف کامل‌تری که ادوارد تایلر، مردم‌شناس انگلیسی، از فرهنگ ارائه داده است، فرهنگ «مجموعه پیچیده‌ای است که شامل معارف، معتقدات، هنرها، صنایع، فنون، اخلاق، قوانین، سنن و تمامی عادات و رفتارهایی است که فرد به عنوان عضو جامعه از آن می‌آموزد و در مقابل آن جامعه وظایف و تعهداتی را بر عهده دارد» (روح‌الامینی، ۱۳۸۸، صص ۱۷ و ۱۸).

بر اساس سخنان مقام معظم رهبری، فرهنگ عامل مهمی در دستیابی به جامعه‌ای رشید، موحد، پرنشاط، پرامید، عدالت‌طلب، دارای اعتماد به نفس، پرکار، پیشرو، پیشرفته، دارای توکل و برخوردار از روح ایثار و گذشت است (بیانات مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۶). در واقع، فرهنگ ملی همان عاملی است که ملتی را به سمت رکود و خمودی، یا تحرک و ایستادگی، یا صبر و حوصله، یا پرخاشگری و بی‌حوصلگی، یا احساس ذلت در مقابل دیگران یا احساس غرور و عزت در مقابل دیگران، و همچنین به تحرک و فعالیت تولیدی یا بیکاری و خمودی سوق می‌دهد. (بیانات مقام معظم رهبری در سال ۱۳۸۳). وی فرهنگ را درک، برداشت، فهم معتقد و باور انسان‌ها و روحیات و

خلقیات آن‌ها در زندگی تعریف نموده و آن را عامل وادار کننده انسان‌ها به کار دانسته‌اند. (برداشت شده از بیانات رهبری در ۱۳۸۹/۶/۲۵). چنانچه امام خمینی (ره)، فرهنگ را بالاترین و والاترین عنصر اساسی و دخیل در موجودیت هر جامعه دانسته است: «اساساً فرهنگ هر جامعه هویت و موجودیت آن جامعه را تشکیل می‌دهد.» (صحیفه نور، ج ۱۵، ص ۱۶۰). که در همه این معانی آن سنگ زیر بنایی و عنصر تعیین کننده، همان فرهنگ نهادینه شده است که رفتار افراد در همه زمینه‌ها را تحت تأثیر خود قرار داده و می‌دهد.

فرهنگ جهادی و سیاست

«فیلپ برو که از اساتید برجسته علوم سیاسی در دانشگاه سوربن می‌باشد، سیاست‌گذاری عمومی را تجلی اراده حکومت در عمل دانسته است. وی آنها را به عنوان مجموعه‌ای ساختاری و مرتبط و متشکل از مقاصد، تصمیمات و اعمال تصویر کرده که نسبت به اقتدار عمومی در سطوح محلی و ملی و بین المللی قابل نسبت سنجی و محاسبه می‌باشند. (وحید، ۱۳۸۳: ص ۱۶) و در تعریفی کلی تر «جیمز اندرسون» سیاست‌گذاری عمومی را مجموعه اقداماتی هدفدار توصیف کرده که به وسیله بازیگر یا مجموعه‌ای از بازیگران برای برخورد با مشکل یا مسئله مورد توجه، در نظر گرفته میشود. (هاولت و رامش، ۱۳۸۰: ص ۷)

در واقع گرفتن چنین تصمیمات عامی را از جانب عموم افراد جامعه و از سوی حکومت و اجرای آن‌ها در قالب مقررات همان سیاست گذاری عمومی است که دارای تأثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر زندگی شهروندان است.

(میثم کیانی زاده و علیرضا گلشنی، ۷۳)

یکی از مهم ترین و بالاترین نقش آفرینی های مدیریت جهادی و فرهنگ سازی جهادی در زمینه مقاومت در جمهور یاسلامی ایران، میتوان به مسئله بالا بردن وجاهت و مقبولیت نظام سیاسی این نظام مقدس و اسلامی جوشیده از میان مردم اشاره نمود. در این زمینه میتوانیم به نمونه های عینی چنین مدیریت فرهنگی جهادی در طول سالیان پس از پیروزی انقلاب اسلامی که منشا اثر و باعث بالا بردن اعتماد و عزت ملت به نظام سیاسی گشته را نام ببریم: فرماندهان جهادی عملیات های سخت در هشت سال دفاع مقدس، فعالیت های جهاد سازندگی پس از جنگ تحمیلی، عملکرد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی در سازندگی کشور در همه جنبه های اقتصادی، فرهنگی، نظامی و ...، فرهنگ سازی و نهادینه کردن پدیده مقدس اردوهای جهادی و... در واقع چنین روحیه و فرهنگی جهادی خود یکی از مهمترین دستاوردهای انقلاب اسلامی ایران بوده است. چنین مدیریت فرهنگی جهادی در حقیقت زیر بنا و سنگ و ستون

زیرین نوعی جدید از مدیریت را بنا نهاده است که به «مدیریت جهادی» معروف شده و در نهادهای تشکیل یافته بعد از انلاب به وضوح آثار و برکاتش متبلور گردیده است.

(کیانی زاده، ۱۳۹۵، ش ۷۲: ص ۷۲-۷۳)

در راستای پیاده‌سازی سیاست‌های موفق در زمینه اقتصاد و فرهنگ، برخی از رهنمودهای مقام معظم رهبری در مواقع مختلف به‌ویژه در دوره‌های بحرانی به‌ویژه در تحریم‌ها، به‌عنوان راهنمای عمل و صحیح یا غیرصحیح بودن مسیر طی شده مطرح شده است. این رهنمودها به‌طور کلی شامل اصول و الگوهای هستند که برای پیشرفت و رسیدن به اهداف انقلاب و نظام اسلامی باید مورد توجه قرار گیرند:

- اصل پیگیری جهادی گفتمان انقلابی و لزوم تعهد و تخصص در مسئولین: طبق فرمایشات ایشان، «شعار و گفتمان کلی این دولت منطبق بر شعار و گفتمان امام و انقلاب است» که این امر اهمیت بالایی دارد و باید از سوی تمامی دلبستگان به انقلاب ارزیابی شود. این گفتمان موجب تقویت عدالت‌خواهی و استکبارستیزی در دولت می‌شود. (دیدار با اعضای هیئت دولت نهم: ۱۳۸۹/۶/۲)

- اصل عزتمندی در مقابل انفعال و وادادگی: مقام معظم رهبری هشدار داده‌اند که در گذشته گاهی برخی مسئولان از گفتمان انقلاب شرم کرده‌اند یا به آن اهمیتی نداده‌اند، که این برای یک جامعه بسیار زیان‌آور است. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

- اصل کارآمدی و کارایی حد اکثری و شایسته‌سالاری: ایشان تاکید دارند که مشروعیت مسئولان به میزان کارایی آن‌ها در انجام وظایف وابسته است. ایشان خواستار آن هستند که تمام مسئولان وظایف خود را به‌طور مؤثر و با کارایی انجام دهند و از معجزه‌گرایی پرهیز کنند. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۳/۶/۳۱)

- اصل جهادی بودن: ایشان در زمینه جهادی بودن تاکید زیادی دارند که این امر باید در تمام سطوح مدیریتی و حکومتی مورد توجه قرار گیرد.

- اصل پرکاری و پرنشاط بودن: مقام معظم رهبری از دولت‌هایی که دارای انرژی و نشاط کاری هستند، تقدیر کرده و به این ویژگی به‌عنوان یک امر برجسته و با ارزش اشاره می‌کنند که باید در خدمت به مردم ادامه یابد. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

- اصل تحول و پویایی آفرینی: رهبری انقلاب بر لزوم مقابله با مشکلات و داشتن اراده برای حل آن‌ها تاکید دارند و این امر را برای یک دولت و جامعه بسیار ارزشمند می‌دانند. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

- اصل مردمی بودن و خدمتگزاری: ایشان تاکید دارند که مسئولان باید خود را در سطح مردم قرار دهند و با مردم تماس مستمر داشته باشند. این ویژگی به عنوان یک امتیاز بزرگ در خدمتگزاری به جامعه مطرح می شود. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

- اصل قانون گرا بودن: مقام معظم رهبری بر لزوم احترام به قوانین و تاکید بر اجرای آنها به ویژه طبق اصول قانون اساسی تاکید دارند و هرگونه تغییرات در قوانین را باید به طور جدی پیگیری کرد. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

- مقاومت و شجاعت در برابر دشمنان: در مقابل دشمنان و تهدیدات خارجی، ایشان بر اتخاذ مواضع قاطع و انقلابی تاکید دارند و خواستار آن هستند که این مواضع بدون ترس و خجالت بیان شود. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۹۴/۶/۴)

- اصل ساده زیستی: ایشان بر اهمیت ساده زیستی و مقابله با تجمل گرایی، اسراف و زیاده روی در جامعه تاکید دارند. عمل مسئولان باید هماهنگ با صحبت های آنها باشد تا بتوانند تأثیرگذار باشند. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۹/۶/۲)

این اصول و رهنمودها در تمامی بخش های مختلف دولت و جامعه باید به طور جدی در نظر گرفته شود تا در راستای تحقق اهداف انقلاب و ارتقاء شرایط اقتصادی و اجتماعی گام های مؤثری برداشته شود. (بیانات ایشان در تاریخ: ۱۳۸۷/۶/۲)

نهادهای انقلابی

تحولات تاریخی و انقلابی در ایران با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷، آغازگر تغییرات عمده ای در ساختارهای سیاسی، اجتماعی، و حقوقی کشور بود. این انقلاب نه تنها روند تاریخی کشور را تغییر داد، بلکه اولویت های جدیدی برای جامعه به ویژه در زمینه های مدیریتی و قانونی ایجاد کرد. پس از انقلاب، جامعه ایران با دو گزینه روبه رو شد: یا باید تمامی میراث پیش از انقلاب کنار گذاشته می شد و طرحی نو در انداخته می شد، یا اینکه آموزه های هر دو دوره به طور ترکیبی با توجه به نیازهای جدید کشور مورد استفاده قرار می گرفت.

یکی از مهم ترین تحولات ساختاری که از آن زمان آغاز شد، تغییرات در نظام حقوقی کشور بود که شامل ایجاد نهادهای جدید و اصلاح نهادهای موجود می شد. نخستین گروه از این نهادها، نهادهایی بودند که پس از انقلاب اسلامی به واسطه شرایط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی آن دوران ایجاد شدند. گروه دوم، نهادهایی بودند که پیش از انقلاب وجود داشتند اما در چارچوب جدید به ویژه در زمینه های اجرایی و مدیریتی، تغییرات بنیادین پیدا کردند. در این میان، تأسیس برخی نهادها و سازمانها از ضرورت های حیاتی کشور به شمار

می‌رفت و در دستور کار قرار گرفت. نهادهای انقلابی به‌عنوان پاسدار انقلاب و تحقق اهداف آن، از مهم‌ترین نیازهای کشور در این دوران محسوب می‌شدند. استفاده از عبارت «نهادهای انقلابی» اولین بار در سال ۱۳۵۸ در لایحه قانونی الحاقی به لایحه مربوط به پاکسازی و رشد نهادهای انقلاب در وزارتخانه‌ها، بانک‌ها و مؤسسات دولتی مطرح شد. این لایحه به‌ویژه تأسیس نهادهایی چون جهاد سازندگی، بنیاد شهید، نهضت سوادآموزی و بنیاد مسکن انقلاب اسلامی را به‌طور خاص مد نظر داشت. به‌طور رسمی، جایگاه این نهادها در ساختار اجرایی و مدیریتی کشور ابتدا در مصوبه شورای انقلاب در تاریخ ۲۵ مرداد ۱۳۵۹ مشخص شد. در این مصوبه، کارکنان این نهادها از شمول مقررات قانون کار مستثنی شدند.

در ادامه، قوانین دیگری همچون قانون «احتساب سوابق مستخدمین وزارتخانه‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای انقلاب اسلامی» در سال ۱۳۶۴ تصویب شد که هدف آن تعیین وضعیت حقوقی کارکنان این نهادها بود. این قانون دولت را موظف کرد که فهرستی از نهادهای انقلابی تهیه کرده و برای تصویب به مجلس تقدیم نماید. در سال ۱۳۶۵ نیز، لایحه‌ای دیگر با هدف تعیین ضوابط و اسامی نهادهای انقلاب اسلامی به تصویب رسید، که با تعریف این نهادها بر اساس فرمان ولی فقیه و یا ابتکار و اراده مردم به‌صورت خودجوش ایجاد شده بودند، به تصویب رسید.

علی‌رغم تأسیس و تصویب این قوانین، برخی مصوبات با ایرادهایی از جمله مغایرت با اصل ۳ قانون اساسی و تبعیض ناروا روبه‌رو شدند که مانع از تصویب نهایی آنها در شورای نگهبان شد. در نهایت، طبق تبصره ماده ۱۳۰ قانون محاسبات عمومی مصوب ۱۳۶۶، نهادهای انقلابی به‌طور دقیق‌تر تعریف شدند و تأسیس این نهادها به‌عنوان یکی از ملزومات تحقق انقلاب اسلامی و تأمین منابع مالی از خزانه کشور مورد تأکید قرار گرفت.

بحث و نتیجه‌گیری

امروزه مدیریت به‌عنوان یکی از مهمترین فعالیت‌ها در زندگی بشر شناخته می‌شود. شیوه‌های مدیریتی تأثیر زیادی بر عملکرد سازمان‌ها و نهادهای مختلف دارند. مدیریت فرآیندی دشوار است که نیاز به ویژگی‌ها و توانمندی‌های خاص دارد. مدیران با نقش کلیدی خود می‌توانند اهداف سازمان‌ها را محقق کنند. در کارهای روزمره، مدیران با مسائل متعددی مواجه هستند که درک ویژگی‌های مدیریتی جهاد می‌تواند به آنها در تصمیم‌گیری‌ها کمک کند. در سیستم مدیریتی جهاد، نیروها معمولاً از بین افرادی با سابقه و شایستگی انتخاب می‌شوند. در دیدگاه مدیریت جهادی، مدیریت تنها یک مسئولیت سنگین است که برای موفقیت در آن، حتی باید از برخی مسائل

گذشت. یکی از ویژگی‌های برجسته مدیران جهادی، خلاقیت و ابتکار است که در صحنه‌های مختلف به کار می‌آید. همچنین، تواضع و فروتنی از دیگر ویژگی‌های این مدیران است که برخی از خدمات و فعالیت‌های آن‌ها به دلیل همین خصیصه‌ها ممکن است کمتر دیده شود. بسیاری از مسئولین کشور بر این باورند که جهاد سازندگی دارای ویژگی‌هایی است که می‌تواند الگویی برای کشور باشد. یکی از عوامل موفقیت جهاد سازندگی در انجام وظایف خود، نظام مدیریتی مناسب آن بوده است. حضور مدیران جهاد سازندگی در دیگر دستگاه‌ها شاهد این مدعا است که این نوع مدیریت موفقیت‌آمیز بوده است. فرهنگ جهادی، مفهومی کلی است که شامل اصولی چون دین‌مداری، ولایت‌مداری، ایثار، مردم‌گرایی، ارزش‌مداری، انعطاف‌پذیری، خودباوری، پویایی و مأموریت‌پذیری است. این فرهنگ، که ریشه در آموزه‌های اسلامی دارد، پس از وقوع انقلاب اسلامی و ظهور امام خمینی (ره)، در قالب توسعه منطقه‌ای در حوزه‌های روستایی و عشایری نمود پیدا کرد. ویژگی‌های آن شامل دین‌مداری، ولایت‌مداری، انعطاف‌پذیری، خودباوری، آرمان‌گرایی، و توجه به ارزش‌های دینی در محیط کار می‌باشد. برخی از مظاهر فرهنگ جهادی شامل انگیزه‌های الهی، خدمت‌رسانی خالصانه، شجاعت، عدالت‌طلبی، ایثار، جهاد درونی و برونی، پویایی، و تعامل دانش و ارزش است. همچنین، مدیریت جهادی یک مفهوم مرتبط با انقلاب اسلامی است که در دوران دفاع مقدس و به ویژه در نهاد جهاد سازندگی تجلی پیدا کرده است. این نوع مدیریت، که در آن تمامی فعالیت‌ها با انگیزه‌ای الهی انجام می‌شود، بر ادای تکلیف و هم‌راستایی با اراده الهی تأکید دارد. از مؤلفه‌های کلیدی مدیریت جهادی می‌توان به ترکیب عقل و عشق اشاره کرد، که در آن، اراده انسانی در هماهنگی با اراده الهی قرار دارد.

منابع و ماخذ

- ۱- قرآن کریم
- ۲- ابن اثیر، (۱۴۰۷ق) الکامل فی التاریخ، به کوشش القاضی، بیروت، دارالکتب العلمیه .
- ۳- ابن عاشور، (۱۴۲۰ق) التحریر و التنویر، بیروت: مؤسسه التاریخ .
- ۴- ابن منظور، (۱۴۰۸ق) لسان العرب، به کوشش علی شیری، بیروت، دار احیاء التراث العربی .
- ۵- اسلامی، علی (۱۳۸۱) اعتماد به نفس، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی،
- ۶- امام خمینی، سید روح الله، (۱۳۷۸ الف) آداب الصلاة، (م. ۱۳۶۸ ش.)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- ۷- امام خمینی، روح الله، (۱۳۷۸ ب) صحیفه امام، مجموعه آثار امام خمینی (بیانات، پیام ها، مصاحبه ها، احکام، اجازات شرعی و نامه ها) تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (س).
- ۸- بیهقی، ابوبکر، (۱۴۰۵ق) دلائل النبوه، بیروت، دارالکتب العلمیه، چاپ اول .
- ۹- بستانی، فؤاد افرام، (۱۳۹۹)، فرهنگ ابجدی، اسلامی، چ دوم، تهران، دفتر نشری فرهنگ اسلامی.
- ۱۰- تهانوی، محمد علی، (۱۹۹۶ م) موسوعه کشاف اصطلاحات الفنون والعلوم، بیروت، مکتبه لبنان ناشرون.
- ۱۱- حسینی پور اردکانی، سیدمجتبی (۱۳۸۹) . نظام حقوقی حاکم بر مؤسسات و نهادهای عمومی غیردولتی تهران: انتشارات جنگل جاودانه.
- ۱۲- جعفریور کلوری، رشید، (۱۳۸۹)، فرهنگ سیاسی در ایران، تهران، مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- ۱۳- حسینی، سیدابراهیم، (۱۳۹۱)، جهاد و اصل منع توسل به زور در اسلام و حقوق بین الملل معاصر، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
- ۱۴- طباطبائی، سیدمحمدحسین، (۱۳۷۴)، تفسیر المیزان، ترجمه سیدمحمدباقر موسوی همدانی، چ پنجم، قم، جامعه مدرسین.
- ۱۵- جبعی عاملی، زین الدین، (۱۴۱۰ ق) الروضه البهیة فی شرح اللمعة الدمشقیة، الروضه البهیة، ۹۶۶ ق، مکتبه الداوری، قم .
- ۱۶- خویی، سید ابوالقاسم الموسوی، (۱۴۱۰ ق) منهاج الصالحین، بیست و هشتم، قم، مدینه العلم، مهر .
- دیاربکری، حسن بن محمد بن الحسن، (۱۲۸۲ق) تاریخ الخمیس فی احوال نفس النفیس، بیروت: دارالصادر
- ۱۷- دهخدا، علی اکبر، (۱۳۷۳)، لغت نامه، تهران، دانشگاه تهران.

- ۱۸- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، (۱۳۷۴)، مفردات الفاظ قرآن، ترجمه غلامرضا خسروی حسینی، چ دوم، تهران، مرتضوی.
- ۱۹- راغب اصفهانی، حسین، (۱۴۱۲ق) ال مفردات، به کوشش صفوان داودی، دمشق، دار القلم .
- ۲۰- روحانی، سید محمد صادق، (۱۴۱۳ق) فقه الصادق علیه السلام، قم، دار الکتاب .
- ۲۱- سید ابن طاوس، (۱۳۴۸) اللهوف علی قتلی الطفوف، تهران: نشر جهان .
- ۲۲- شفیعی عین الله و مسعودی عصمت، (۱۳۸۵)، «آشنایی با مدیریت مشارکتی و نقش آن در بهبود بهره وری»، فصلنامه مدیریت فردا، شماره ۱۵ و ۱۶ .
- ۲۳- قرشی، علی اکبر، (۱۳۹۸)، قاموس قرآن، چ ششم، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- ۲۴- کلینی، محمد (۱۳۷۵ش) کافی: (م.۳۲۹ق.)، به کوشش غفاری، تهران، دار الکتاب الاسلامیه .
- ۲۵- لواسانی، سیدمحمد رضا؛ آذربایجانی، مسعود؛ (۱۳۹۱) «الگوی اعتماد به نفس در اخلاق اسلامی»، مجله اسلام و روان شناسی، سال ششم. شماره ۱۰ .
- ۲۶- میرحسینی، مهدی (۱۳۹۹) . آشنایی با تشکیلات دولت جمهوری اسلامی ایران تهران: مرکز آموزش مدیریت دولتی
- ۲۷- محمدی ری شهری، محمد، (۱۳۸۹)، میزان الحکمه، ترجمه حمیدرضا شیخی، چ یازدهم، قم، دارالحدیث.
- ۲۸- موسوی خمینی، سیدروح الله، (۱۳۶۷)، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی(ره).
- ۲۹- معین، محمد، (۱۳۶۲)، فرهنگ فارسی، چ پنجم، تهران، امیرکبیر .
- ۳۰- مجلسی، محمدباقر، (۱۴۰۳ ق)، بحارالانوار، بیروت، دار احیاء التراث العربی .
- ۳۱- مطهری، مرتضی (۱۳۷۶) مجموعه آثار استاد شهید مطهری، تهران، صدرا
- ۳۲- مظاهری، محمدعلی (۱۳۹۰) مثلث ایمان، قم انتشارات دار الحدیث،
- ۳۳- میرعرب، فرج الله، (۱۳۹۴) «تبیین راهبرد «نرمش قهرمانانه» در کلام رهبر معظم انقلاب»، معرفت سیاسی ، ص ۱۲۷-۱۴۴
- ۳۴- نجفی، محمد بن حسن [بی تا] جواهر الکلام، به کوشش قوچانی و دیگران، بیروت، دار احیاء التراث العربی .
- ۳۵- نوری، حسین، (۱۴۰۸ق) مستدرک الوسائل، بیروت، آل البيت،:
- ۳۶- نهج البلاغه، (۱۴۱۴ق)، قم، هجرت.

- ۳۷- اخترشهر، علی. (۱۴۰۲). جهاد فرهنگی بسترساز رسیدن به وضعیت مطلوب انقلاب اسلامی در اندیشه مقام معظم رهبری با تاکید بر فرهنگ انتظار. سیاست متعالیه، ۱۱(۴)، ۹۷-۱۱۶.
- ۳۸- پورصادق، ناصر، ذاکری قزآنی، زهرا. (۱۳۹۴). بررسی تأثیر مدیریت جهادی بر اثربخشی سازمان در سه بعد رهبر، پیرو و زمینه. پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۷(۴)، ۹۵-۱۱۶.
- ۳۹- ترک زاده، جعفر، امیری طیبی، مسلم، محمدی، قدرت الله. (۱۳۹۶). تدوین الگوی مدیریت جهادی مبتنی بر بیانات مقام معظم رهبری (دام ظلّه العالی). مطالعات راهبردی بسیج، ۲۰(۷۵)، ۵-۳۰.
- ۴۰- فرهی، علی و سنجقی، محمد ابراهیم و سلطانی، محمدرضا و محمدیان، یداله، (۱۳۹۵)، طراحی الگوی فرهنگ جهادی یکی از نهادهای انقلاب اسلامی. پژوهش‌های مدیریت منابع انسانی، ۸(۲)، ۱-۱۲.
- ۴۱- قائدعلی، حمیدرضا، و سلیمی، غلامرضا. (۱۳۹۹). سیر تطور مدیریت جهادی در نهادهای انقلاب اسلامی (مطالعه موردی جهاد سازندگی). مدیریت و پژوهش‌های دفاعی، ۱۹(۹۰)، ۱۳۷-۱۵۲.
- ۴۲- قرایی آشتیانی، محمدرضا، پورصادق، ناصر. (۱۳۹۸). مقاله پژوهشی: بررسی نقش و تاثیر فرهنگ سازمانی بر مدیریت جهادی با تاکید بر دیدگاه حضرت آیت الله العظمی امام خامنه‌ای (مدظله‌العالی). مطالعات بین رشته‌ای دانش راهبردی، ۹(۳۷)، ۷-۴۲.